

Димитър Вацов

БЪЛГАРСКИТЕ ПРОТЕСТИ:

ФИГУРИ НА ДИСКРЕДИТАЦИЯ И РАЦИОНАЛИЗАЦИЯ

Никой не може да предвиди кога ще избухне масов протест.

Не може да се предвиди докога високите сметки за ток, които мнозина у нас тъй или иначе се затрудняват да платят, ще бъдат разпознавани от хората като нещо „търпимо“. Или, дори и поредната сметка да се окаже нетърпима, кога индивидът ще я разпознае като конкретна несправедливост, която ще се опита лично да поправи като пусне жалба до ЧЕЗ (или до друг доставчик). В горните случаи, каквото и да им коства това, индивидите поддържат и рутинно преработват установения социален ред – те преглъщат чувството си за несправедливост или пък дефинират несправедливостта съвсем конкретно и се борят да я променят, спазвайки различни вече налични процедури. Те не тотализират несправедливостта. В подобни случаи – ако аз съм индивидът, изпитващ чувство за несправедливост – рутинно „аз“ влизам в една или друга обичайна роля, отредена за „мен“ (на „съвестния човек“, който винаги си плаща сметките, защото, каквото и да става, издига себе си като образец за честност и коректност; или на „активния гражданин“, който веднага разпознава несправедливостта и хуква да търси правата си; или на „обикновения мърморко“, който псува „живота“ под мустак и си сипва още една ракия; или комбинация от роли). Всички тези роли, разбира се, са част от сценарии по рационализиране и всекидневно опитомяване на чувството за несправедливост.

Горните сценарии обаче не проработиха през януари 2013 г. и десетки хиляди стихийно излязоха на улицата. Пламен Горанов се самозапали.

Също така: Българското общество е преживяло хиляди нелепи политически назначения, без сериозно да се възмути, но назначението на Делян Пеевски за шеф на ДАНС през лятото на същата паметна 2013 г. изкара десетки хиляди на улицата.

Някой скептик веднага ще изчисли: „Десетки хиляди – да! – но не и всички. Цялото общество не е излязло на протест!“ И скептикът ще бъде прав: не всички разпознаха назначението на Пеевски като тотална несправедливост (както и не всички разпознаха така сметките за ток), но интересното е как и защо мнозина го разпознаха именно така. Разбира се, тук вероятно веднага ще се намеси някой любител на ясните и безалтернативни „фактически“ обяснения – той впрочем може да е същият скептик! И ще каже: „На назначението на Пеевски се възмутиха само софиянци, тези от „жълтите павета“, дето си нямат друга работа освен да се бъркат в политиката и не ги е грижа за хляба! За разлика от това през януари излязоха хората, които бяха унижени от

немотията!“ Но това фактически не е така: някои от десетките хиляди протестиращи през юни бяха поименно същите хора, както през януари; а и да си беден не е по дефиниция условие за протест, нито това да си относително заможен – защото мнозина бедни българи си останаха по домовете през януари, както и мнозина заможни градски жители си останаха въщи през юни. Изводът, изглежда, е: *Никога не се знае не само точно кога, но и точно кой ще разпознае дадено събитие като тотална несправедливост.*

„Очевидно е, че има нетърпими неща. Очевидно е точно толкова, колкото и това, че неща, които в едни култури и общества са били търпани и даже незабелязвани, в други са изригвали в неовладяеми недоволства. Че даже и в едно и също общество неща, които са били част от рутината на естествения ред, внезапно – например, след 1989 г. в нашите страни – се оказват нетърпими, непоносими, огнища на гигантско недоволство“ (Якимова, 2016, с. 266)¹.

Кога нещо, което дълго е било търпяно, „изведнъж“ става нетърпимо? При това дотам, че да напуснеш рутината на всекидневието си и просто да изложиш тялото си на площада като едно тяло в множеството, за да извикаш „Не!“?

Това е само един от въпросите, които Милена Якимова поставя с обширното си изследване, но го поставя радикално.

На този въпрос обаче не може да се отговори обективистично: не могат да се калкулират условията, при които нещо става социален проблем. Следвайки Хърбърт Блумър, Милена² заявява: „социологическата теория няма инструменти да детектира социалните проблеми, преди те да са детектирани от/в самото общество“ (пак там, с. 274).

Фигури на дискредитация на недоволството

Разбира се, всекидневно всеки от нас има едно или друго работно обяснение, чрез което се опитва да рационализира изблиците на бурно социално недоволство – все едно дали е участник в тях или не. Стандартно, когато се сблъскаме с реални протести, ние си мислим, че „знаем“ и дори постоянно коментираме „кой“, „защо“ и „срещу кого“ протестира. Фигурите на нормализация и рационализация – на придърпване на

¹ Якимова, М. 2016. *Социална критика и практика: Теоретични дилеми и практически механизми*. Дисертация за придобиване на степента доктор на социологическите науки, защитена на 17 февруари 2016 г. Ръкопис.

² Милена е моя съпруга, което в този случай означава – много близък, важен и постоянен интелектуален партньор. Позволявам си тук да наруша академичната конвенция и да говоря „за нея на малко име“, защото близостта и съмишленичеството не просто не са пречка пред, а са условие както на продуктивната изследователска работа заедно, така и на честността като обществен залог.

извънредни събития обратно като част от всекидневния ред – са типологични и не е трудно да бъдат открити³.

Ако държим протестите като образцов случай, най-лесно е да открием фигурите на тяхната рационализация като анализираме посланията на техните критици. Защото рационализацията на едно извънредно събитие е – повече или по-малко – и негово опитомяване; а интерес да опитомят извънредността имат най-пряко тези, срещу които тя е насочена, тези, които се разпознават – пряко или косвено – като „мишена“. Затова и те обикновено най-много бързат да обяснят „кой“, „защо“ и „срещу кого“ протестира – и чрез това, разбира се: защо „не е прав“ да го прави! Под „критика“ тук най-напред ще разберам най-елементарния всекидневен жест на „изобличаване“ или друга - по-мека - „дискредитация“ на универсалистката претенция, издигната перформативно от кой да е актьор.

Например, най-простата **конспиративна фигура на критика** на каквито и да е протести е следната: Настояваш, че *протестиращите не протестират автентично от себе си, а ги е подтикнал някой друг*.

Критиките към българските протести от 2013 г. ясно очертават тази фигура, независимо от варирането на съдържанията: Януарските протести не са автентични, казваха техните критици, а са организирани от „БСП“, от „руската енергийна мафия“ или от „Пеевски и корпорацията ДПС“ с цел да свалят първото правителство на ГЕРБ. Летните протести от същата година срещу правителството на Орешарски не са автентични, казваха други (някои може би бяха същите), защото са организирани от „ГЕРБ“, от „ДСБ“, от „кръга „Капитал““ или от „Сорос“. И в двата случая конспиративното обяснение допуска зад събитието скрит агент, който задкулисно дърпа конците. Впрочем от инструментална гледна точка най-ефективно е всички задкулисни агенти да бъдат окрупнени, така че, както настоява съвременната пропаганда на Кремъл, да се окаже, че нежните революции от края на 80-те години и последвалите ги цветни революции в различни части на света не са автентични, а са целенасочено организирани от „големия Друг“ – от „Запада“ и в частност от „Вашингтон“.

Фигурата на „коспирацията“ като типична форма на критика е повече от семпла: Първо, отнемаш на конкретните социални актьори възможността да бъдат разпознавани като автономни – обявяваш, че *те не са агенти на собствените си действия*. Второ, допускаш зад тях друг *задкулисен и обикновено персонифициран външен агент* (пропагандно най-ефективно е агентът да бъде обявен за „чуждестранен“

³ Третирам тук „рационалността“ етнометодологически – като характерна за всекидневните практики и неизбежна тенденция към „съгласуване“ на действия, цели, средства, понятия и т.н. (вж. Гарфинкъл, Х. 2005. *Изследвания по етнометодология*. София: Критика и хуманизъм, с. 279-283). Всъщност тук ще се опитам да експлицирам някои базисни фигури на рационализация.

или пък за такъв със скрити и користни интереси – „олигарх“). Трето, задкулисният агент има и *задкулисна цел*, която „няма нищо общо със справедливостта и легитимността“ – целта му обикновено е да събори установения ред, за да вземе властта. Това са трите основни опорни точки на интерпретацията на кой да е протест като *конспиративен заговор* (и оттук като „метеж“, „преврат“ срещу законната власт и, разбира се, срещу интересите на обществото). При всички положения протестиращите така биват дискредитирани – дали по-тежко като „маши“ в ръцете на конспиратора, дали по-нежно като невинни и празноглави „деца“, поддали се на чуждо влияние.

В този ключ протестиращите *или лъжат нарочно, или сами са подлъгани*. **Обвинението в конспирация е „обвинение в лъжа“ – съзнателна или не.** „Конспирацията“ е най-простата фигура на рационализация на случилото се – изобличавайки по прост начин „лъжата“, тя „възстановява истината“. Затова и тя най-често бива използвана за пропаганда: за целенасочено налагане на интерпретативни клишета.

Другата основна фигура на критична дискредитация на протести е „по-мека“ – тя не изобличава протестиращите в лъжа, а ги изобличава в това, че *се опитват да наложат на останалите някакво „частно мнение“ или „частен интерес“*. Нека наречем тази фигура **„обвинение в частен интерес“**.

Този тип дискредитация най-често преминава през редукция на исканията на протестиращите – на онова, което те се опитват да наложат като общ „социален проблем“ - до тесен икономически интерес. „[3]а да бъде проблемът социален, той не трябва да може да бъде представен като икономически, икономическите искания лесно се делегитимират като частни, докато социалните винаги трябва да са обвързани с въпроса за справедливостта, тоест да имат универсалистичен хоризонт“ (Якимова, 2016, с. 273).

Изразено по отношение на протестите, това означава, че, за да бъде легитимен протестът, протестиращите трябва да повдигнат общ социален проблем - част от граматиката на протеста е протестиращите да настояват, че *несправедливото за тях е несправедливо за всички*.

Обратно, част от граматиката на делегитимацията на кой да е протест – от страна на тези, които му се противопоставят на нивото на всекидневното мислене и/или се опитват да го овладеят институционално, - е контра-тезата: *несправедливото за протестиращите не е несправедливо всички*. В този случай протестиращите биват разпознати като някаква специфична група или гилдия, която се опитва да наложи като хегемонна своята специфична гледна точка – своя частен интерес – над всички останали. С подобен тип аргументи борбата на протестиращите за справедливост бива

представена като борба за привилегии – ако тяхната кауза успее, това ще е в щета на всички останали. Изводът е: *исканията на протестиращите нарушават общата справедливост*. Преведено в икономически термини, това значи, че, ако успеят да си наложат исканията, протестиращите ще получат ако не напълно „незаслужен“, то най-малкото ограничен откъм легитимност - „частен“ - икономически дивидент. Така се сменят и генералните оценъчни маркери: онова, което само изглежда справедливо за протестиращите, всъщност е несправедливо изобщо – или най-малкото ползата от него е изцяло „частна“.

Според Милена Якимова учителската стачка от 2007 г. не е успяла, защото не е успяла да превърне въпроса за бъдещето на образованието в общ социален проблем – „проблемът бе сведен само до икономическо искане, в това число и чрез своето решение. Обратно обаче, през февруари 2013 година един чисто икономически факт – високите януарски сметки за ток – се превърна в социален проблем“ (пак там, с. 269).

Милена е очертала нов критерий за оценка на успешността на протестите: оценката следва да се прави не толкова според това дали исканията на един протест са били пряко постигнати, колкото според това – дали повдигнатият от тях проблем е станал социален (дали се е наложил като определящ за общия дневен ред на обществото, като обща мишена, към която се насочва битката на интерпретациите).

Аз ще се върна обаче към фигурата „изобличаване на частен интерес“. Тази фигура, също както и „конспиративната“, бе ясно видима в опитите за противопоставяне на протестите от януари и юни 2013 г. Двата протеста често биваха представяни като два напълно отделни случая на социално недоволство, зад които стоят напълно различни социални групи с противоположни интереси: „бедните и грозните“, от една страна, и „ситите и красивите“, от друга⁴.

Същата фигура все по-често в последните години - в глобален мащаб - се превръща и в чиста технология на управляемост, когато бива използвана инструментално от официалната власт. „Властта“ (все едно дали властта е олицетворена от Путин, от Ердоган или пък от Орешарски, Станишев и Местан) все по-често днес целенасочено организира „контра-протести“. Целта при организирането на „контра-протести“ обаче е една и съща: „контра-протестът“ локализира „протеста“ като частен случай. Протестиращите биват дискредитирани в претенцията им за справедливост на исканията – наличието на контра-протест показва, че исканията на протестиращите

⁴ Разделителна линия между протестите от февруари и юни 2013 г. бе прокарвана от различни говорители, които при това заставаха от различни страни на тази разделителна линия. Виж емблематичните статии на Велислава Дърева, Калин Янакиев и други, събрани в рубриката „Кой протестира?“ на нашия сборник *#Протестът* (Смилов, Д. и Л. Вайсова, съст., 2013. *#Протестът. Анализи и позиции в българската преса – лято 2013*. София: ФХСИ и Изток-Запад). Виж също анализът на тази фигура на разделяне на „двете Българияи“ на Боян Знеполски (Знеполски, Б., 2014. „Разкази за българския апокалипсис“. *Критика и хуманизъм*, кн. 43, 1-2/2014, с. 295-312)

представяват само „частен“ (групов, гилдиен, съсловен) интерес, но със сигурност не и интересите на всички. „Контра-протестите“ са именно демонстрации – все пак спонтанни понякога - на „не-универсалността“ на исканията на протестиращите, защото друга група или гилдия – контра-протестиращите – формулират противоположни искания.

Впрочем двете фигури на дискредитация – обвинението в „лъжа“ и обвинението в „частен интерес“ – се сливат в една обща фигура, когато протестиращите бъдат обвинени, че са „купени“. Тогава те биват представяни така, сякаш действат изцяло поради частен и при това тесен икономически интерес (втората фигура), макар че публичните им действия крият парите като конкретен икономически интерес (т.е. „протестиращите лъжат“), а и парите са платени от „задкулисен агент“ със „скрити цели“ и т.н. (налице са и всички елементи на конспиративната фигура).

„Всички са маскири“ или за оттеглянето и завръщането на политическото

И така: посочихме тук две основни фигури на дискредитация, но и на рационализация на бурните изблици на социално недоволство - *конспиративната фигура (обвинението в „лъжа“)* и *редуктивната (обвинението в „частен интерес“)*.

Разбира се, тези фигури могат и биват използвани не само при дискредитацията на социални протести, но те са и техники на критическо изобличаване на различни публични говорители, повдигащи универсална претенция. Това, което тези фигури вършат по-общо, е именно да отхвърлят и/или да ограничават универсалността на повдигнатата публично претенция.

Тези общи критически фигури, разбира се, са клишетата, които днес често са използвани целенасочено инструментално и пропагандно за дискредитация на различни социални групи и актьори. Дори повече: в новата ера на т. нар. „хибридна война“ наблюдаваме мощна интензификация на тяхната употреба от различни властови центрове и от техните медии. Тяхната подривна перформативна сила днес като че твърде лесно и напълно инструментално се обръща срещу всеки източник на съпротива, срещу всеки говорител, разпознат от съответния властови център като противник: чрез тези клишетата противникът веднага бива очернен или като „лъжец“, проводник на чужди и задкулисни интереси, или като „глупак“, който „не знае“ какви точно чужди интереси провежда, или като „егоист“, който тарикатски се опитва да наложи „собствения си“ частен интерес като всеобщ. Клишетата на очерняне днес все по-често работят като шрапнели, като медийни осколци, които нахъсват социалната тъкан, нахъсват

възможността да се правят легитимни и цялостни социални разкази: защото те сякаш изначално делегитимират всеки възможен „говорител“.

Започнала е дори да се очертава една нова форма на *негативна легитимация на властта*, която поставя под риск съвременните демокрации. Сякаш сме на път да се откажем от старото правило, че *властта трябва да се упражнява от по-добрите*. Защото, ако все пак се следва това правило, демокрацията трябва да е форма на управление, която оставя открито пространство за състезание: нали при нея трябва да докажеш, че си по-добър, за да поискаш и получиш властта. Но тази базисна идеализация днес като че започва да се пропуква. Негативните медийни и политически кампании водят – все по-често целенасочено, – до разрастване на цинизма, до насаждане на всеобщо недоверие: „Всички са маскири!“ Но ако „всички са маскири“, ако всички са „лъжци“, „глупаци“ или „егоисти“, тогава, строго погледнато, няма значение кой управлява – защото никой не е „по-добър“ от другите, никой не е „образец“ за другите. Тогава единствената легитимация на властта остава самата нужда от власт – от „ред“ и „стабилност“. Защото единствен извор на легитимацията на властта остава страха от хаос – от гражданска война, от война на всеки срещу всеки в Хобсовия смисъл. Но, както впрочем и при Хобс, подобна негативна легитимация на властта няма нужда от демократични процедури: няма нужда от състезание за това кой е „по-добрият“. Насаждането на цинизъм открива пътя на авторитаризма.

Разбира се, не всичко е толкова просто, нито всичко е загубено! С тази логическа хипербола се опитвам да покажа основния риск, който интензифицирането на фигурите на дискредитация – на обвинението в конспирация и на обвинението в частен интерес, – носи. А именно, *рискът е да се скъса общественото – и в частност политическото – представителство*. Рискът е аз като индивид – но и всеки друг на мое място, – да не може повече да разпознае себе си като съучастващ в изграждането на общия социален ред. Защото – ако „всички са маскири“ – то „аз“ съм оттеглил доверието си от другите, а, значи, и от себе си. Всъщност оттеглил съм доверието си от „общото“, защото не вярвам, че аз или някой друг може да изрази „общото“ и да направи това общо „по-добро“. Радикализирането на социалната критика – дискредитацията на всичко и всички като „маскари“ – ражда конформизъм и дори цинизъм⁵.

Цинизмът всъщност руши представителството, което е основен механизъм за изграждане на връзка индивид-общност. По-точно е да се каже, че днес цинизмът

⁵ Тук засилвам реторически – чрез „цинизма“ – една от основните тези в книгата на Милена (цит. съч.), според която *радикализирането на критиката лесно се обръща чрез скептицизма в конформизъм* (вж. специално Увода и Пета глава). През тази призма в първите две части на книгата си Милена подлага на детайлен и много по-богат на заключения анализ основните репертоари на академичната критическа традиция от последното столетие, както и – в Приложенията – демонстрира начините, по които тези репертоари работят във всекидневни контексти.

подрива модерния либерален тип представителство, при който индивидът е достатъчно самостоятелен и овластен, за да може свободно да предефинира общността, в която участва, в конкуренция с други индивиди. Парадоксално, модерният индивидуализъм сякаш се е свръх-интензифицирал и – не за първи път впрочем⁶ - чрез цинизма е достигнал до своя предел, при който всички биват мислени като еднакво атомизирани егоисти в Хобсовия смисъл (или, което е същото, като „маскари“). Но историята „не търпи празно“, а и индивидите, ако бъдат оставени на „собствения им егоизъм“, най-често се чувстват безсилни. И ако представителството е базисен механизъм за изграждане на социална връзка, то сложното и индивидуализирано демократично представителство, отдаващо приоритет на индивида пред общността, лесно може да бъде заменено с представителство, което дава на „късо съединение“ индивидуалните свободи и ги стопява в името на „общността“. Този филм сме го гледали, а и сегашното завихряне на национал-популизмите в Европа е поредната му серия. Водещата прожекция, разбира се, пак е в Кремъл. В този филм – след оттеглянето си – политическото обикновено се завръща като авторитаризъм.

На това иска да противодейства книгата на Милена. Тя иска да реабилитира представителството – репрезентациите, - в модерния либерален смисъл, макар и не догматично. „[И]ма ли такъв съвместен начин на живот, който ни позволява едновременно да го оценяваме високо и същевременно да го критикуваме? ... Ако индивидуалната свобода не е просто сполетяла ни съдба и ако не е догма, можем ли да я изберем свободно?“ (цит. съч., с. 6).

Базисни фигури на всекидневна репрезентация

Тук мимоходом извлякох фигурите на дискредитация – обвинението в „лъжа“ и в „частен интерес“, – от различните негативни медийни кампании срещу българските протести, в които очернянето беше най-често целенасочено тиражирано, т.е. пропагандно. Щеше обаче да е много лесно, ако тези фигури бяха просто пропагандни клишета, които нямат нищо общо с реалността, но които „властта“ използва изцяло манипулативно, за да промива мозъците ни и да насажда „фалшиво съзнание“. Тогава

⁶ Междувоенните години демонстрират същата тенденция, на която впрочем рожби са националсоциализмът и комунизмът. Виж анализа на тази тенденция през 30-те години на ХХ век, която прави в Увода си Милена Якимова (цит. съч.) през примера на Джон Дюи и дебата за съдбата на „либерализма“ в Щатите. Виж също така и Шантал Муф (Муф, Ш. 2013. *Демократическият парадокс*. София: ФХСИ и Изток-Запад), която – на базата на работите на Карл Шмит, друг „герой“ на 20-те и 30-те години – извежда напрежението между „либерализъм“ и „демокрация“ до базисен и конститутивен „демократически парадокс“.

можеше да кажем, че протестите – всички протести! - са винаги „в бяло“, т.е. те са автентични и спонтанни, а „властта“ – коя власт впрочем? – е винаги „черна“⁷.

Щеше да е лесно, но не е така!

И то не само защото всеки от нас – на базата на всекидневни очевидности - различава спонтанни изблици на социално недоволство от фалшиви „изрази на недоволство“, които са организирани и интенционално насочвани отвън („Докарват ги с автобуси!“). Но най-вече заради това, че фигурите на дискредитация са надградени над базисни – още по-елементарни - всекидневни процедури по рационализация на социалните събития⁸.

Ние няма как всекидневно – но и научно - да си обясним което и да е социално събитие без да си отговорим на въпроси от типа: „кой“ или „кой“ са неговите актьори, „какви“ типологично са те, съответно „какви са мотивите им“ за действие, „с какви други актьори“ те се свързват, „на какво“ се противопоставят, и т.н. Тези най-банални фигури на всекидневна рационализация на събития, колкото и да варира съдържателно, са всъщност фигури на *репрезентация*: във всички подобни случаи ние правим *типологично описание* на събитието. Разпознаваме елементите на събитието – конкретните актьори, действия, мотиви, цели и т.н. – като „представители“ на някакви социални типове (като „типични“ актьори, действия, мотиви, цели и т.н.).

Репрезентацията обаче, дори и в най-простото и непредвзето всекидневно обяснение, което правим за дадено събитие, не е невинна. Защото репрезентацията извършва поне две действия едновременно⁹. От една страна, тя *идентифицира* и *реифицира* агентите, мотивите, намеренията и т.н.: тя посочва *ето този* и *този* са, които действат, както посочва и *тези* и *тези* конкретни причини, мотиви, цели и т.н. за тяхното действие. От

⁷ Или дори, още по-силно, както казват ляво-радикалните критици: неструктурираното множество – народът, - е винаги автентичен революционен извор на съпротива, докато всяка власт и всяка форма на репрезентация (включително и всяка репрезентация на „мен“ като индивид) е форма на „неолиберален“ империализъм. По думите на Милена радикалната критика допуска някаква „революционна магма“ като автентична опора на критиката: тази фигура е откриваема в работите на автори като Негри и Харт, Бадиу, Рансиер. Ирония на съдбата обаче е, че ляво-радикалните критици на практика сами не могат и не следват своя императив за подкрепа на всеки протест, а, напротив, постоянно изобличават като неавтентични различни конкретни изблици на социално недоволство: например, юнските протести в София от 2013 г. били „неолиберални“, докато тези на Майдана „фашистки“.

⁸ Именно на това разчита пропагандата – тя се опитва да се вкорени в базисните интерпретативни рационализации, които индивидите всекидневно извършват.

⁹ Опитвам се да разгърна и по-нататък термина „репрезентиране“, както е въведен от Богданов – като едновременно посочване на референт (идентифициране) и подвеждане на този референт под общо име или под типологично описание. Вж. Богданов, Б. 2014. *Текст, говорене и разбиране*. София: Нов български университет, с. 140-141.

друга страна обаче, репрезентацията същевременно *разпознава вече идентифицираните актьори, мотиви, цели и обстоятелства като „носители“ на типологични характеристики, като „представители“ на социални типове* (тези, които протестираха през 2007 г., са „учители“; тези, които протестираха през януари 2013 г., са „угнетени социално хора“; тези, които протестираха през юни 2013 г., са „образовани градски жители“; и т.н.). Именно вписването на идентифицираните актьори и обстоятелства под типологични черти служи за рационализация във всекидневното обяснение: ако идентификацията на актьора играе ролята на посочване на конкретен „субект“ на действието, то „типът“ на актьора играе ролята на посочване на „основание“ или „причина“ за действието („стачкуват, защото са учители“; „протестират, защото са бедни“; и т.н.). *Репрезентацията е рационализация*, защото описвайки *някого* като *някакъв*, със самото това тя казва – по-често имплицитно, отколкото експлицитно, - че той/тя действа така, *защото* е „такъв“. *Репрезентацията*, разбира се, изразява и *отношение на власт*: индивидуализираният актьор в строг смисъл не действа автономно, а доколкото „представлява“ типологичната си позиция – позицията *владее* актьора, а не той нея.

С това казвам, че и най-обикновената всекидневна репрезентация на дадено събитие имплицитно, но все пак неизбежно елиминира „автономията“ на индивидуалните актьори. Защото всяка такава репрезентация минава през това да се каже „кой какъв е“ и именно чрез типологичната характеристика, приписана на актьора, репрезентацията конструира „рационалност“ за неговото действие: той стачкува, *защото* е „учител“. Но тъй като типологичната характеристика е обща, тъй като тя не е собствено и лично присъща на актьора, а го представя като „друг“ (той е „като другите учители“, „като другите бедни“ и т.н.), то именно типологичната характеристика отнема и автономията на актьора: той/тя не действа „от себе си“, а доколкото е „като другите“. Т.е. репрезентацията, според модуса си на функциониране (като комбинация от идентификация и типизация), унищожава всяка възможност индивидуалните актьори да бъдат мислени като напълно автономни – веднъж репрезентирани, те не са атомарни индивиди (защото не действат изцяло от себе си, не са напълно спонтанни, а действат според „типа си“)¹⁰.

Репрезентациите обаче унищожават не само идеализацията за субстанциална автономия на индивидите (или на кой да е репрезентиран „субект“). Репрезентациите също така обикновено „приватизират“ действията на своите „субекти“. „Приватизират“, разбира се, е метафорично казано. И все пак нека забележим

¹⁰ По-точно е да се каже, че репрезентацията не изключва възможността да мислим автономия по сложен начин, но при всички случаи унищожава възможността да мислим субстанциална автономия. Т.е. не е възможно да мислим индивидът или друг субект като автореферентен субект на своите действия. Това е така и по-общо: речта не позволява субектът да се състои като твърдение в себе си, а го „прави и преправя“ като друг (основна теза на Богданов, цит. съч.).

следното: Обикновено типът, под който даден актьор бива представен, не е всеобщ – по-често използваме за репрезентация „видови типове“, т.е. посочваме професионална, съсловна или друга характеристика („учител“, „фермер“, „беден“, „богат“, „средна класа“ и т.н.). Доколкото типът, чрез който репрезентираме актьора, е „видов“ обаче, той е и *частен* – става дума за някаква *специфична* или *приватна* група от хора, към които го причисляваме, а не за всички хора. И доколкото в структурата на репрезентацията типът играе роля на „причина“ или „мотив“ за действието на актьора, то приписването на видов тип превръща действието на актьора в следване на „видов“ или „частен интерес“¹¹.

Така че разхлабването на автономията на актьора (който действа не от себе си, а „поради друго“), както и представянето на действието му като „частно дело“ (от специфична частна позиция), изглежда, са базисни функции на всяко *описание*. И наивно всекидневните, но и научните репрезентации на събития, работят със и през тези функции. Но тогава и критиката, разбрана тясно като опит за дискредитация на легитимността на дадено действие – да речем, конспиративното обвинение или обвинението в частен интерес, - всъщност стъпват върху и хиперболизират базисните функции на репрезентацията. И изглежда, че това важи както за естествената и наивна всекидневна критика, която реифицира и типизира социалните агенти, за да ограничи легитимността на техните действия откъм конкретната *тук-и-сега* гледна точка на говорителя в света, така и за целенасочената пропагандна критика, която тенденциозно очерня „противниците си“, за да изгради като косвен ефект инструментално привилегирована позиция за своя говорител.

Следва продължение

¹¹ Вероятно в репрезентацията действието изглежда максимално спонтанно и автономно, когато актьорът е подведен пред максимално всеобщ (аристотелиански казано: „родов“, а не „видов“) предикат. Например, Иван действа спонтанно, доколкото действа в качеството си на човек изобщо – да речем, при „неизбежна самоотбрана“. Този въпрос обаче заслужава самостоятелно разглеждане.